

Ngugi Wa Thiong'o, Öze Dönüş: Afrika'yı Görünür Kılmak, Seda Açar
(Çev.), Ayrıntı Yayınları, 2021, 93 s.

Değerlendiren: Hazar Fırat Türkoğlu

Burkina Faso'da gerçekleşen askeri darbe sonrasında darbe liderinin Fransa'nın ülkeden kovulduğunu ve Fransızcanın resmi dil olmaktan çıkarıldığını deklare etmesi Afrika üzerine yeniden düşünmeyi gündeme getirdi. Afrika üzerine düşünmenin sömürgecilik tarafından reddedilen Afrika tarih yazımının doğrulanması olarak gören Ogude (1999, s. 1), Chinua Achebe'nin bunu bir "kefaret eylemi", Basil Davidson'un "parçalanmış bir topluluğu kurtarmak ya da eski haline getirmek" Edward Said'in "hapsedilmiş topluluğu kendisine döndürmek" olarak ele aldıklarını söylemektedir. Ngugi wa Thiong'o hem politik metinleriyle hem de edebi eserleriyle Kenya'nın ve Afrika'nın bağımsızlığı ve sömürgecilikten bütünsel bir şekilde kurtuluşu adına önemli mücadelelerde bulunmuştur. 1938'de Kenya'da doğan Ngugi wa Thiong'o, Uganda'daki Makerere Üniversitesi'ne kaydolmadan (1959-1964) önce Nairobi yakınlarındaki prestijli Alliance Lisesi'nde (1955-1959) okudu. Ngugi İngiltere'deki Leeds Üniversitesi'ndeki lisansüstü çalışmaları sırasında Frantz Fanon ile tanıştı. Post-kolonyal literatüre önemli katkılarda bulunan Thiong'o, *Weep Not, Child* (1964), *The River Between* (1965), *A Grain of Wheat* (1967), *Petals of Blood* (1977), *Devil on the Cross* (1982), *Matigari* (1987) ve *Wizard of the Crow* (2006) gibi eserler kaleme almıştır. Afrika dillerinde yazmayı savunduğu *Decolonising the Mind* (1986) postkolonyal

@ Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, hazarfiratturkoglu@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-4978-9861>

DOI: 10.12658/D0364
insan & toplum,2024; 14(1): 201-205
insanvetoplum.org

çalışmalarda “dil tartışmasını” teorileştiren eser olarak yerini almıştır. Nairobi Üniversitesi, Northwestern, Yale, New ve Kaliforniya gibi önemli üniversitelerde ders vermiştir. Kazandığı ödüller arasında Nonino Uluslararası Ödülü (2001) ve İtalyan Kabine Başkanlığı Madalyası (2002) bulunmaktadır.

Thiong’o Kenya tarihini sömürge yazarlarının ve Batılı eleştirel düşünce tarzlarında eğitilmiş profesyonel lonca tarihçilerinin çarpıtılmasının tarihi olarak ele almakta (Ogude, 1999, s. 8) ve bu yüzden Kenya tarihinin radikal bir yeniden okumasını önermektedir (Thiong’o, 2021, ss. 21-22). 17 Mart 1963 yılında *Sunday Nation*’da “Respect Will Come When We Are Self-Sufficient” adlı yazısında bağımsızlık sonrasında Kenyalıların siyasi özgürlük ve ekonomik refaha ihtiyaç duymasının yanında sömürgeciliğin aşladığı psikolojik aşağılık duygusunu reddetmeye ihtiyacı olduğunu; en kötü sömürgeciliğin zihin sömürgeciliği olduğunu ve zihin sömürgeciliğinin toplumların kişiliğine ve haysiyetine yapılan en büyük darbe olduğunu ifade etmektedir.

Thiong’o İngilizcenin emperyal bir iktidar dili olduğunu ve kolonileştirici bir dil olarak şiddet yoluyla empoze edildiğini ifade etmektedir. İşgal edilen yerli dillerin aşağılandığını kolonileştirici dilin ise saygınlık kazandığını ileri süren Thiong’o (1994), bu yolla erdemli olan her şeyin iktidar diline kötülüklerin ve ahlaksızlıkların ise yerli dile yüklendiğini söylemektedir (ss. 1-4). Ona göre yerel dilleri ortadan kaldıran sömürgeci dil kendini güç, entelektüelizm ve zeka dili olarak normalleştirerek sömürgeciliği sürekli kılmaktadır (Thiong’o, 1994, ss. 4-30). Thiong’o ulusal duygulanımın ve geleneksel değerlerin ifade aracı olan kendi dillerinin yokluğunda bir ulus olamayacaklarını bunun için Afrikalı yazarların yerel dillerde yazması gerektiğinin çağrısını yapmaktadır (Lovesey, 2016 s. 60). Thiong’o’ya göre sömürge; insanının yerliliğine yönelik “ilkel” olarak kodlanan pratikler ve tarihe dâhil edilmeye değer görülmeyen kültürel yapılarının yeniden keşfi olan “öz”e dönüş mücadelesi kurtuluşun gerçekleşmesine elverişli zemini inşa etmektir. Ngũgĩ Wa Thiong’o, 50 yıllık deneyiminin bir çıktısı olarak yedi denemeden oluşan *Öze Dönüş/Afrika’yı Görünür Kılmak* kitabını bu çerçevede kaleme almıştır.

Bu eserde Thiong’o, günümüzde yaşanan siyasal ve ekonomik olayların sömürgecilik, kölecilik ve kapitalizm ilişkisinin dayandığı tarihsel köklerin farklı formlarda kendini yeniden üretimi olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Sömürgeci mantığın bütün güncelliği ile sürdüğü ve yaşanan her spesifik siyasi vakada bu mantığın mirasının dolaşıma sokulduğu iddiası kitabın temel argümanını oluşturmaktadır. Bu çerçevede ekonomik, siyasal, kültürel ve fikrî alanlarda belirli vakaları ele alan Thiong’o, bu vakaların birbirinden farklı görünmesine rağmen aynı mantığın birer çıktısı olduğunu ileri sürerek kitapta tutarlı ve bütünlüklü bir analiz sürdürmektedir.

Sade ve anlaşılır bir dil ile yazılan kitap, veri ve istatistiklerle beslenmemiş olsa da alan yazında ortaya konulan temel metinleri referans alarak güçlü bir tarihsel analiz sunmaktadır. Yazarın Afrika üzerine düşünme serüveni ve daha önce bu alanda ortaya koyduğu çalışmalar, yazara bu kitabı geniş hacimli bilimsel çalışmaların damıtılmış olarak sunma olanağı vermektedir.

Yedi denemeden oluşan *Öze Dönüş* kitabında Thiong'o, Afrika birliğinin kurulması gerektiği yönündeki sömürgecilik karşıtlığı çağrısını devam ettirmektedir. Thiong'o, "Hor Görme ve Kendini Hor Görme/Kabile Sözcüğü Afrika Siyasetini Perdeliyor" adlı birinci denemede Batılı demokrasinin en basit formülasyonu olan "halkın halk için halk tarafından yönetimi" varsayımının Afrika söz konusu olduğunda yerini sorunlu bir bakış açısına bıraktığını iddia etmektedir. Afrika üzerine yürütülen tartışmalarda demokrasi formülasyonundaki halk yerini "kabile" kavramına bırakmaktadır (ss.17-20). Thiong'o kabilecilik vurgusunun kolonyal bakış açısının bir çıktısı olduğunu, kolonyal bakışın bu kavramla Afrika toplumlarının ulus veya halk olma kriterlerine haiz olmadığını ve dolayısıyla demokrasi için vurgulanan formülasyonun burada geçerli olamayacağını ima ettiğini ileri sürmektedir. Bu kavramsallaştırmanın sorunlu bir diğer yönünün ise geri kalmışlığın, ikelliğin Afrika toplumlarının biyolojik karakteri olduğu imasıdır. Thiong'o, küresel kapitalizm ve emperyalizmin sömürgecilik mirasını sürdürürken bu kavramsallaştırmalarla Afrika gerçeğini kabile savaşlarıyla ve Afrika'nın değişmez yerel karakteri olduğu vurgusuyla perdelediğini ileri sürmektedir (ss. 24-26).

"Ya Özelleştir ya da Kahrol/ Afrika, Küreselleşme ve Kapitalist Köktencilik" adlı denemede günümüzde küreselleşmenin özelleştirme stratejisinin Afrika'nın köleleştirilmesi süreciyle aynı mantığı taşıdığını ifade eden Thiong'o, teolojik savlarla Afrika'yı sömüren misyonerlerin yerini özgürlük, serbest piyasa sloganları ve seküler uluslararası şirketlerin aldığı savunmaktadır (ss. 36-40). Özelleştirmenin emperyal karakterinin Afrika'da yarattığı yıkımın karşısında durmanın ancak Afrika birliği ile mümkün olacağını vurgulayan Thiong'o, Afrikalı devletlerin kurlsız ve yıkıcı piyasa mantığının karşısına kamucu halk devleti anlayışını yerleştirerek; siyasal, ekonomik, kültürel ve düşünsel anlamda Batı'nın sömürgeci mantığıyla hesaplaşarak kurtulabileceklerini savunmaktadır.

Thiong'o, "Bilginin Yeni Sınırları/Pan-Afrikacı Sosyal Bilimciyi Bekleyen Zorlu Mücadele" adlı denemesinde Afrika'nın ekonomide olduğu gibi bilgede de sömürgeleştirildiğini vurgulamaktadır. Dünyanın ileri gelen üniversitelerinde üretilen bilginin paydaşı olan Afrikalıların sayısal olarak azımsanmayacak oranda olduğunu ancak buna rağmen üretilen küresel bilgiden Afrika'nın payını alamadığını (s. 58) ileri süren Thiong'o, bunun sömürgeci bilgi üretme stratejisinden kaynaklandığını

söylemektedir. Sömürgeci bilgi üretme stratejisinin Afrika'yı "antropolojize" ederek egzotik bir nesne haline getirdiğini ileri süren Thiong'o, bu bilgi üretme mantığının Afrika'yı yeniden Afrikalılaştırdığını söylemektedir (s. 60). Sömürgeleştirme, sömürgecinin bilgisinin sömürge toplumu tarafından öğrenilmesi ile epistemik bir evrenselleştirmeye dönüşmektedir.

"Sefalet İçinde Saltanat Sürmek/İnsanlığı Korumada Küresel Sorumluluk" başlığı altında Afrika'da yaşanan çatışmaların ve katliamların akıbeti hakkında karar veren uluslararası kuruluşlarda Afrika'nın rolünün olmamasına dikkat çekilmektedir. Thiong'o, Afrika'da yaşanan çatışmalar ve katliamlarda küresel aklın kanlı senaryolarının etkisinin olduğunu söylemektedir. Yazar yıkıcı sonucun sebeplerini oluşturan mantığın daha sonra buralarda koruyuculuğa soyunmasının şüpheyle ele alınması gerektiğini salık vermektedir (ss. 64-69). "Kölelik Mirası" başlığı altında Thiong'o, sömürge köleciliğinden borç köleliğine dönüşen Afrika'nın sömürgeleştirilme mantığının değişmediğini vurgulamakta (s.70) Afrika'da derinleşen sömürgeciliğin yarattığı çatışmaları ve yıkımı giderme iddiasında olan emperyalist devletlerin askeri ve ekonomik desteklerle sömürgeciliği devam ettirdiğini ve Afrika'nın borçlandırılarak sermaye akışının nesnesi haline getirildiğini iddia etmektedir. Thiong'o, "Nükleer Silahlılar Kulübü/Kitle İmha Silahları ve Aydınlar" denemesinde nükleer silahların yaygınlaşmasının önlenmesi üzerine yapılan konferanslara işaret ederek bu girişimlerin mantığının sorunlu olduğunu savunmaktadır. Yazar nükleer silahsızlanma arayışının nükleer silah kullanmanın yaygınlaşmasını engelleme ile birlikte ele alınması gerektiğini söylemektedir. Zira nükleer silah gücüne sahip ülkelerin diğer ülkelerin bu gücü kullanmasını engelleme mantığı taşıyan yaygınlaşma karşıtı tutumlarının masum olmadığı, bunun yeni bir tahakküm ve sömürgeleştirme gücü sağladığı bilinmektedir. Thiong'o bu yönde toplanan konferanslarda aydınların hegemonik mantığa karşı çıkma konusunda gerekli tutumu göstermediğini ileri sürmektedir (ss. 80-85).

"Barış İçin Yazmak /Veyahut İki İktidarın Yeniden Ele Alınışı" denemesinde eşitsizliğin yerel ve küresel boyutlarına dikkat çeken Thiong'o, barış için bu eşitsizliğin engel olduğunu savunmaktadır. Yazar Afrikalı devletlerin bağımsızlıktan sonra ulusal ölçekte bölgesel eşitsizliği gideremediğini ve bu eşitsizliği derinleştiren ikinci eşitsizliğin ise yeni seçkinler ile halk arasında kurulduğunu ileri sürmektedir (s.87). Küresel ölçekte ise bir avuç ulusun diğer ulusların kaynaklarını sömürdüğü ve siyasal olarak yönettiği bir eşitsizlikten bahseden Thiong'o, bu tablonun hem Afrika'da hem de dünyada barış umudunu yaktığını savunmaktadır.

Tarihsel deneyimlerden faydalanarak sömürgecilik mantığının dönüşümünü incelikli bir analizle ortaya koyan bu çalışma, sömürgecilikle ilişkili görünmeyen

kırılmaların ve uluslararası gelişmelerin aslında sömürgeci mantığı miras aldığı dolaylı olarak bu mantığı yeniden dolaşıma soktuğunu göstermektedir. Masumiyetinden şüphe duyulmayan ekonomik ve hukuki gelişmelerin arka planda sömürgeci bir motivasyon taşıdığını ve post-modern formlarla bu motivasyonu hayata geçirdiğini ortaya koymaya çalışan bu kitap, uluslararası gelişmelerin ve politik organizasyonların şüphe ile ele alınması ve eleştirel değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmesi açısından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Kaynakça

- Lovesey, O. (2016). *The postcolonial intellectual: Ngugi wa Thiong'o in context*. Routledge.
- Ogude, J. (1999). *Thiong'o's novels and African history: narrating the nation*. Pluto Press.
- Thiong'o, N. W. (1972). *Homecoming: Essays on African and Caribbean literature, culture and politics*. Heinemann.
- Thiong'o, N. W. (1986). *A grain of wheat*. Heineman.
- Thiong'o, N. W. (1994). *Decolonising the mind the politics of language in African literature*. Publishing House.
- Thiong'o, N. W. (2005). *Weep not, Child*, Macmillan Readers
- Wa Thiong'o N. (2015). *The river between*. Penguin Classics
- Wa Thiong'o N. (2021). Öze dönüş, Afrika'yı görünür kılmak. Ayrıntı Yayınları
- Wa Thiong'o N. (1963). "Respect Will Come When We Are Self-Sufficient." *Sunday Nation* 17 Mar. 1963.